

FOTO: P.O Söderlund

Uppföljning av förstudie om **tjänsteinnovation inom kulturella och kreativa näringar för ökad hälsa**

EUROPEISKA
UNIONEN
Europeiska
regionala
utvecklingsfonden

SKÅDEBANAN I DALARNA

Landstinget
DALARNA

KULTUR OCH BILDNING

Landstinget
DALARNA

Uppföljningen är gjord av

Malin Lindberg

Biträdande professor i genus och teknik
Institutionen för ekonomi, teknik och samhälle
Luleå tekniska universitet

Sammanfattning

I rapporten presenteras uppföljningen av Landstinget Dalarnas förstudie, där en innovativ tjänst och en innovationsmodell för kultur och hälsa har utvecklats och testats. Utifrån intervjuer och enkäter med medverkande aktörer, samt tidigare forskning om innovation för att lösa samhällsutmaningar såsom ohälsa och arbetslöshet, visar rapporten om förstudien nått sina mål och hur tjänsten och modellen kan vidareutvecklas framöver. Förstudien pågick 1 jan - 30 sep 2016 och drevs av Landstinget Dalarna Kultur och bildning i samarbete med Skådebanan Dalarna, Fornby folkhögskola, Finsam Falun och Finsam Västerbergslagen med finansiering från Europeiska regionala utvecklingsfonden och Landstinget Dalarna Kultur och bildning. Målet var att få svar på om idén att kunna skapa målgruppsanpassade tjänster inom kultur och hälsa fungerar i praktiken genom att utveckla och testa en prototyp till en innovativ tjänst. Förstudien kombinerar därmed två behov: innovationsutveckling och marknadsutvidgning inom kulturella och kreativa näringar respektive ökad folkhälsa och sysselsättning. För att kvalitetssäkra processen användes Kulturhälsoboxen som underlag, där fem olika kulturområdens positiva hälsoeffekter identifierats i samverkan mellan forskare och vårdcentraler: dans, musik, teater, film och bild samt stillhet. Förstudien inleddes med mobilisering av projektledning, styrgrupp, arbetsgrupp och kulturarbetare, följt av utformning och genomförande av en workshopserie med kulturarbetare för att ge dem rätt verktyg för att arbeta med kultur och hälsa för arbetslösa och sjukskrivna. Under workshopserien utvecklade kulturarbetarna ett gemensamt workshopkoncept som testades i praktiken, först med deltagare från förstudiens projektledning, styrgrupp och arbetsgrupp och sedan med arbetslösa och sjukskrivna från Finsams verksamheter.

Uppföljningen visar att förstudien uppnått målet att skapa en genomförbar, målgruppsanpassad tjänst inom kultur och hälsa, genom att de genomförda testerna av workshopskonceptet uppfattas ha lett till en positiv utveckling i den deltagande gruppen av arbetslösa och sjukskrivna, och genom att det bedöms vara ett värdefullt komplement till Finsams ordinarie verksamheter. Deltagarnas erfarenheter visar tillsammans med tidigare forskning om tjänstebaserad och socialt orienterad innovation att det finns stor potential till fortsatt utveckling av tjänsten och modellen genom: 1) vidareutveckling av tjänsten och modellen utifrån förstudiens erfarenheter, 2) organisatoriska lösningar för kommersialisering av tjänsten, 3) administrativa och politiska lösningar för långsiktigt inköp av tjänsten, 4) ökad involvering av de människor vars hälsa och arbetsförmåga ska förbättras av tjänsten i hela processen, 5) strukturerad uppföljning med Finsams personal och den deltagande gruppen av arbetslösa/sjukskrivna, 6) översyn av kulturformernas representation och omfattning, 7) utökning av medverkande kulturarbetare, 8) involvering av fler idéburna aktörer för tillvaratagande av deltagarnas väckta kulturintresse. Det finns även stor potential att anpassa tjänsten till andra kontexter, t.ex. för rehabilitering av utbrända, integration av nyanlända och ökad hälsa på äldreboenden, och andra länder såsom Norge, Finland och Estland. Uppföljningen visar att vidareutvecklingen kräver ett medvetet designat samspel mellan individuell, organisatorisk och samhälllig nivå för att skapa långsiktigt hållbar social förändring, där insatserna för ökad hälsa och arbetsförmåga på individuell nivå kombineras med ett bestående utbud av dessa insatser på organisatorisk nivå och med långsiktigt gynnsamma regler och resurser för att driva sådana verksamheter på samhälllig nivå.

Summary

The report presents an evaluation of the pre-study performed by County Council of Dalarna, where an innovative service and an innovation model in the field of culture and health has been developed and tested. Based on interviews and survey with the participating actors as well as previous research on innovation in the area of societal challenges such as ill-health and unemployment, the report investigates whether the pre-study has reached its goals and how the service and model can be developed further. The pre-study was conducted 1 Jan – 30 Sep 2016 and was managed by the County Council of Dalarna, the department for Culture and Education, in cooperation with Skådebanan Dalarna, Fornby folkhögskola, Finsam Falun and Finsam Västerbergslagen, financed by the European Regional Development Fund and Dalarna County Council. The aim was to reveal if the idea of creating user-adapted services in the fields of culture and health, by developing and testing a prototype for an innovative service, would work in practice. The pre-study thereby combines two needs: innovation development and market expansion in the cultural and creative industries as well as an increased public health and a higher rate of employment among the participating individuals. To ensure the quality of the process, an existing concept – the so called “Kulturhälsoboxen” – was used as a basis, which has identified the positive health effects of five different cultural areas in cooperation with researchers and health centers. The five areas are dance, music, theater, film and picture, as well as peacefulness and reflection. The pre-study was initiated by mobilizing the project management, steering group, working group and cultural workers, followed by design and implementation of a workshop series with cultural workers in order to give them the right tools when working with the target group. During the workshop series, the cultural workers de-

veloped a joint workshop concept that was first tested with the participation of the members of the project management, the steering group and the project team and then tested by the target group.

The evaluation shows that the pre-study succeeded in creating an implementable service in the field of culture and health. The tests of the workshop concept were perceived as contributing to a positive development in the participating group of unemployed and people on sick-leave, and the concept was esteemed to be a valuable complement to the ordinary activities of Finsam. The experiences of the participants show that together with previous research on service-based and socially oriented innovation there is great potential for further development of the service and model through:

- a) further development of the service and model based on the conclusions from the evaluation,
- b) organizational solutions in order to commercialization of the service
- c) establishing administrative and political solutions for long-term purchasing of the service,
- d) increasing the involvement of the people whose health and work ability is to be improved
- e) by the service
- f) structured evaluations with Finsam’s personnel and the participating group of unemployed and people on sick-leave
- g) revision of the representation and scope of the cultural areas
- h) extending of the range of participating cultural workers
- i) the involvement of additional civil organizations to harness the dawning cultural interest among the participants.

There is also a great potential to apply the service in other areas, e.g. in the rehabilitation process of patients with exhaustion

symptoms, integration of immigrants and improving health in elderly care, or using it in other countries such as in Norway, Finland and Estonia.

The evaluation also shows that the further development requires a conscious interaction between the individual and the

organizational and societal levels to attain long-term sustainable social improvements, where the efforts for increased health and work ability on the individual level is combined with a permanent supply of such services on an organizational level and beneficial regulations and resources for socially innovative services at the societal level.

Inledning

I denna rapport presenteras uppföljningen av Landstinget Dalarnas förstudie med test av tjänsteinnovation inom kulturella och kreativa näringar för ökad hälsa. Utifrån de erfarenheter som gjorts under förstudiens gång ger uppföljningen en bild av förutsättningarna för att konceptualisera, paketera och kommersialisera en innovativ tjänst inom området kultur och hälsa. Uppföljningen genomfördes under sommaren 2016 och för insamling av erfarenheter från de involverade aktörerna kombinerades enkäter, intervjuer och dokumentstudier. Enkäten omfattade de kulturarbetare som deltagit i

förstudien, samt projektets styrgrupp och arbetsgrupp. Intervjuerna omfattade förstudiens projektledare och ett urval av Finsams personal. Dokumentstudierna omfattade förstudiens projektbeskrivning, workshop-material och innovationsmodell. Det insamlade materialet har analyserats dels utifrån projektets mål, dels utifrån tidigare forskning om tjänstebaserade och socialt orienterade innovationsprocesser. Uppföljningen utfördes sommaren 2016 av Malin Lindberg som är forskare och företagare inom innovationsanalys.

Om förstudien

Förstudien – som hade titeln ”Förstudie med test av tjänsteinnovation inom KKN (kulturella och kreativa näringar) för ökad hälsa” – pågick 1 januari till 30 september 2016 och drevs av Landstinget Dalarna Kultur och bildning som projektägare i samarbete med bland andra Skådebanan Dalarna, Fornby folkhögskola, Finsam Falun och Finsam Västerbergslagen. Förstudien finansierades av Europeiska regionala utvecklingsfonden och Landstinget Dalarna Kultur och bildning. Det övergripande målet har varit att få svar på om idén att kunna skapa en målgruppsanpassad tjänst inom kultur och hälsa fungerar i praktiken. Projektmålet har varit att skapa en prototyp till en innovativ tjänst inom kultur och hälsa, som testats och utvärderats inför fortsatt vi-

dareutveckling. De långsiktiga effekter som eftersträvs omfattar bland annat ökad tillväxt och ett långsiktigt hållbart företagande för kultursektorn genom marknadsutvidgning, att både innovationsmodellen och den utvecklade tjänsten inom kultur och hälsa sprids nationellt och internationellt samt vidareutvecklas till andra användningsområden såsom organisationsutveckling, integration, utbildning, samt att folkhälsan, innanförskapet och sysselsättningen ökar och att samhällsekonomin förbättras. Detta eftersträvas genom en kombination av två behov: innovationsutveckling och marknadsutvidgning inom kulturella och kreativa näringar respektive ökad folkhälsa och sysselsättning, särskilt bland unga och nyanlända.

Förstudien är ett resultat av en flerårig dialog om kultur och hälsa mellan olika berörda aktörer, där Landstinget Dalarna Kultur och bildning upparbetade kontakter med bland andra Finsam och formerade ett nätverk med kulturarbetare. I förstudien användes de samlade kunskaperna och erfarenheterna från de berörda aktörerna för att kvalitetssäkra processens upplägg och innehåll. Inför förstudien gjordes även en inventering av andra befintliga kunskaper och metoder om kultur och hälsa för att kvalitetssäkra processen ytterligare. Där identifierades Kulturhälsoboxen som ett särskilt användbart underlag, som består av fem olika komponenter för ökad hälsa genom kultur, utvecklade och testade i ett samarbete mellan kulturhälsoforskare och vårdcentraler i Sverige. De kulturhälsoområden som omfattas är dans, musik, teater, film och bild samt stillhet, som alla visat sig bidra till ökad hälsa i tidigare forskningsstudier. Den forskning som Kulturhälsoboxen baseras på visar att kulturaktiviteter kan bidra till positiva effekter på ett fysiologiskt, biologiskt och emotionellt plan, genom att öka kreativiteten, skapa en känsla av meningsfullhet och sammanhang, förbättra minneskapaciteten, påskynda inlärning, skapa nya kontakter mellan hjärnans olika nätverk, samt stimulera känslor och beteenden som gör livet lättare att leva. Förstudien baseras på samma kulturhälsoområden som Kulturhälsoboxen, eftersom dessa är vetenskapligt kvalitetssäkrade och lätta att inhämta kunskaper om för de berörda aktörerna. Till viss del har även kulturhälsoområdet litteratur omfattats av förstudien, genom besök på bibliotek, eftersom detta bedömdes vara ett viktigt område även om det inte uppvisat samma positiva effekter som övriga områden i tidigare forskning.

Upplägget av förstudien har även inspirerats av forskningsprojektet ”Kulturpaletten på vårdcentraler” som drevs av aktörerna bakom Kulturhälsoboxen. Där involverades musiker, dansare, skådespelare, bild-

konstnärer, mindfulnessutövare och filmkännare i rollen som ”kulturhälsospridare” för att inspirera och stötta kvinnor med stressrelaterade utmattningssymptom till ökad aktivitet och känsla av meningsfullhet. Även i förstudien har kulturarbetare med kompetens inom Kulturhälsoboxens olika kulturhälsoområden involverats. Tanken med Kulturpaletten var att om utmattade kvinnor kunde dra nytta av kulturen på ett nytt sätt, så har såväl de som samhället mycket att vinna både ekonomiskt och socialt genom minskat lidande, minskad sjukskrivning och minskad vårdkonsumtion. Samma vinster för individer och samhälle har eftersträvat i förstudien om kultur och hälsa. Inför och under förstudien har även andra relevanta kunskaper tillvaratagits från sakkunniga inom kultur/hälsa, innovation, jämställdhet, bemötande m.m. Särskilt bemötande framställs som viktigt i projektbeskrivningen, eftersom de människor vars liv ska förbättras av insatsen varierar vad gäller kön, funktion, socioekonomisk status, geografisk härkomst m.m.

De berörda aktörer som involverats i förstudien omfattar kulturarbetare i Dalarna, Finsam som samordningsförbund för rehabiliteringsinsatser¹, beslutsfattare och tjänstemän inom näringsliv, kultur och hälsa vid Landstinget Dalarna och Region Dalarna, samt idéburna organisationer såsom Skådebanan i Dalarna och Fornby folkhögskola. Dessa har involverats på olika sätt i förstudiens olika faser. Den inledande fasen omfattade bland annat mobilisering av projektledning, styrgrupp, arbetsgrupp och kulturarbetare. I projektledningen ingick representanter för Landstinget Dalarna och Skådebanan i Dalarna. I styrgruppen ingick

¹ Finsam är ett samarbete mellan Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, kommun och landsting/region för finansiell samordning av rehabiliteringsinsatser i hela Sverige. Tillsammans bildar dessa parter lokala/regionala samordningsförbund som utformar och bedriver gemensamma insatser utifrån lokala förutsättningar och behov. I förstudien deltog personal och deltagare från Finsams verksamheter i Falun och Ludvika.

representanter för Landstinget Dalarna, Region Dalarna och Finsam. I arbetsgruppen ingick representanter för Landstinget Dalarna, Finsam, Fornby folkhögskola och en kulturarbetare. I gruppen av kulturarbetare representerades de kulturhälsoområden som enligt Kulturhälsoboxen visat sig positivt påverka hälsan: dans (inklusive rörelse), musik (inklusive körsång), teater (inklusive röstpedagogik), film och bild (inklusive textil, skulptur, silversmide) samt stillhet (stress/avspänning). Den efterföljande fasen omfattade planering och genomförande av en workshopserie för kulturarbetare, som syftade till att ge dem rätt verktyg för att arbeta med kultur och hälsa, inklusive kompetensutveckling om tillgängliga kunskaper och metoder inom kultur och hälsa, om normkritiska förhållningssätt, om målgruppen arbetslösa/sjukskrivna, om Finsam som mottagande myndighet m.m. Dessa insikter användes som avstamp för att i workshopserien utforma kulturarbetarnas egna praktiska upplägg av workshops för ökad hälsa genom kultur. Uppläggen testades därefter i

praktiken, först med deltagare från förstudiens projektledning, styrgrupp och arbetsgrupp och sedan med arbetslösa/sjukskrivna från Finsams verksamheter. Förstudien avslutades med uppföljning i form av framtagandet av denna rapport och gemensam reflektion i styrgrupp och arbetsgrupp, samt planering av den fortsatta processen för att kommersialisera och sprida den utvecklade tjänsten och modellen. För en mer detaljerad bild av förstudiens process hänvisas till projektbeskrivning och slutrapport.

I förstudien har en modell utformats för innovation inom kultur och hälsa (se Figur 1). I modellen synliggörs hur olika pusselbitar behöver kopplas samman för att kunna uppfylla reella behov hos individer, organisationer och samhälle. Dessa pusselbitar består av idé/metod (forskningsbaserad), aktörer (utförare och mottagare), resurser (nätverk, know-how, organisation) och arena (för test). Modellen är tänkt att användas som ett stöd i organiseringen av innovationsprocesser inom kultur och hälsa.

Figur 1 Innovationsmodell för kultur och hälsa

Innovation för att lösa samhällsutmaningar

Betydelsen av innovation – dvs utveckling och nyttiggörande av nya varor, tjänster, metoder m.m. – har under de senaste årtionden uppmärksammats allt mer i forskning, politik och praktik, i tron att det bidrar till att förnya ekonomin på ett sätt som säkrar fortsatt tillväxt och välfärd. Den största delen av de satsningar och studier som gjorts på innovation i Sverige har handlat om utveckling och kommersialisering av tekniska produktinnovationer och IT-baserade tjänsteinnovationer inom tillverkningsindustrin, basindustrin och högteknologiska branscher. Först på senare år har intresset ökat för andra sorters innovationer inom andra verksamhetsområden, t.ex. (icke-IT-baserade) tjänsteinnovationer och innovationer med sociala medel och mål (så kallade ”sociala innovationer”) inom den offentliga och ideella sektorn och inom turism, utbildning, vård, skola, omsorg, kulturella och kreativa näringar m.m. Det utvidgade fokuset beror bland annat på en förändrad syn på innovationers roll: från att tidigare främst ha setts som en drivkraft för teknisk utveckling och ekonomisk tillväxt anses de nu bidra till nytänkande lösningar på aktuella samhällsutmaningar, såsom arbetslöshet, sjukskrivning, fattigdom, migration och demografiska förändringar. För att lösa dessa samhällsutmaningar anses det krävas innovation i många olika former, inom en rad olika verksamhetsområden och med involvering av en mångfald av aktörer, inte minst de människor vars tillvaro ska förbättras genom innovationen (Lindberg, 2012; Lindberg m.fl., 2015; Moulaert m.fl., 2013; Nicholls m.fl., 2015).

Förstudien om kultur och hälsa avspeglar den utvidgade synen på innovation som en väg till att hantera flera av de nämnda samhällsutmaningarna. Den omfattar verksamhetsområden som traditionellt inte varit föremål för innovationssatsningar – kultur, hälsa, välfärd m.m. – och syftar till att ut-

veckla nytänkande lösningar på bland annat arbetslöshet, sjukskrivning och demografiska förändringar. Förstudien uppges ska utveckla både en innovationsmodell och en tjänsteinnovation inom kultur och hälsa. För att kunna ge en bild av förutsättningarna för att conceptualisera, paketera och kommersialisera en innovativ tjänst inom området kultur och hälsa, tar uppföljningen avstamp i kunskaper från tidigare forskning om tjänstebaserade och socialt orienterade innovationsprocesser. Forskning om tjänstebaserad innovation visar att sådana omfattar utveckling och nyttiggörande av nya tjänstekoncept, tjänsteprocesser, affärsmodeller, distributionskanaler eller andra relationer till användare, kunder, invånare etc. Tjänsteinnovation präglas av en så kallad ”tjänstelogik” som fokuserar på användarens upplevelse av det värde som tjänsten skapar. Värdet kan vara ekonomiskt eller socialt och påverkas av tjänsters momentana, platsberoende och interaktiva karaktär. Det sistnämnda syftar på att det i hela kedjan från design, utveckling, leverans till användning/konsumtion sker en interaktivitet mellan producent och användare som kan vara mer eller mindre väl genomtänkt och designad utifrån användarens reella behov (Benner, 2005; Fagerberg m.fl., 2005; Kristensson, 2014).

Innovationer med sociala medel och mål har kommit att kallas för ”sociala innovationer”, vilket avser nytänkande lösningar för att förbättra människors livskvalitet, välmående, relationer och egenmakt. Det kan exempelvis handla om hälsa, försörjning, boende eller inflytande över samhället och det egna livet. Lösningarna kan ha formen av en ny tjänst, ett nytt arbetssätt, en ny verksamhet, en ny vara m.m. Det socialt innovativa i sådana lösningar handlar om nytänkande sätt att identifiera otillräckligt adresserade samhällsutmaningar och sociala behov, att involvera berörda grupper

– inklusive de människor vars livskvalitet, välmående, relationer och egenmakt ska förbättras av lösningarna – och samverka över organisations- och sektorsgränser i identifieringen och lösningen av dessa utmaningar och behov, samt att uppnå social förbättring på individuell, organisatorisk och samhälllig nivå genom implementeringen av de utvecklade lösningarna. Social innovation är normativt i bemärkelsen att processen och resultatet värderas i relation till de specifika behov eller utmaningar som den avser lösa och den värdegrund som präglar sammanhanget. Behov och perspektiv som tidigare förbisetts, särskilt hos grupper eller sammanhang som varit underrepresenterade eller missgynnade inom ett visst verksamhetsområde, anses vara särskilt viktiga att adressera genom socialt nytänkande lösningar. Forskning visar att en långsiktigt hållbar social förändring kräver en parallell ökning av individers förmåga och handlingsutrymme respektive institutionella förändringar av de organisatoriska och samhällliga strukturer som påverkar individers livskvalitet, välmående, relationer och egenmakt (Cajaiba-Santana, 2013; Dawson & Daniel, 2010; Ionescu, 2015; Lindberg m.fl., 2015; Moulaert m.fl., 2013; Nicholls m.fl., 2015; Tanimoto, 2012).

Eftersom intresset för tjänsteinnovation och social innovation vuxit först på senare år saknas det fortfarande tillräckligt med teoretisk och praktisk kunskap av att främja, utveckla, implementera och sprida sådana innovationer (Nicholls m.fl., 2015). De tra-

ditionella innovationsfrämjande aktörerna i kommuner, regioner och näringslivsorganisationer har främst kunskap om teknisk innovationsutveckling i privata företag, vilket gör det svårt att få rätt stöd till utvecklingen av denna sorts innovationer (Johansson & Lindberg, kommande). Även ledningar och chefer saknar ofta tillräckligt med kunskap och erfarenheter för att medvetet kunna leda, organisera och inspirera utvecklingen av tjänstebaserade och socialt orienterade innovationer på ett sätt som leder till social och ekonomisk förbättring på individuell, organisatorisk och samhälllig nivå (Moulaert m.fl., 2013). I den offentliga och ideella sektorn – särskilt inom kultur och hälsa – finns dock en lång erfarenhet av att utveckla nytänkande lösningar på samhällsutmaningar och sociala behov, vilket utgör en värdefull resurs i utvecklingen av strategier och arbetsätt för tjänsteinnovation och social innovation (Lindberg, 2014). För att åstadkomma detta krävs att de faktorer som möjliggör respektive hindrar utveckling och nyttiggörande av nytänkande lösningar identifieras, vilket denna uppföljning bidrar till utifrån erfarenheterna i förstudien. De insikter som uppföljningen bidrar med är därmed värdefulla både i den fortsatta konceptualiseringen, paketeringen och kommersialiseringen av den utvecklade innovationsmodellen och tjänsteinnovationen inom kultur och hälsa, och i den fortsatta kunskapsutvecklingen om hur innovativa lösningar på samhällsutmaningar kan främjas, utvecklas, implementeras och spridas.

Erfarenheter från förstudien

I detta avsnitt presenteras sammanställningen av erfarenheter från de involverade aktörerna som samlats in genom enkäter, intervjuer och dokumentstudier. De aktörer som tillfrågats är projektledning, styr-

grupp, arbetsgrupp¹ och kulturarbetare. Finsams deltagande grupper av arbetslösa/sjukskrivna har inte tillfrågats direkt om sina upplevelser, utan istället har Finsams

¹ I styrgrupp och arbetsgrupp omfattas personal från Finsam.

personal återgett sina intryck av effekten bland deltagarna. Detta eftersom projektledningen i samråd med Finsams personal drog slutsatsen att deltagarna dels skulle kunna hämmas i sina upplevelser av de olika kulturformerna av vetskapen att de sedan förväntades utvärdera upplevelsen, dels svårligen skulle kunna bedöma sin egna utveckling på så kort sikt. Deltagarna har istället vid slutet av varje träff medverkat i en gemensam reflektion kring upplevelsen, som inte dokumenterats utan stannat i rummet. I enkäterna och intervjuerna har frågor ställts om motiv till medverkan och roll i förstudien, om upplevelser av mötena i styr- och arbetsgrupp, workshopserien för kulturarbetare och testomgångarna med styr- och arbetsgrupp respektive Finsams deltagare, samt helhetsbedömning av förstudiens process och resultat². I detta omfattades bland annat frågor om kompetensutvecklingsinsatserna för kulturarbetarna var rätt till utformning och innehåll för att ge dem rätt kompetens för målgruppen, om Finsam-deltagarna utvecklats i positiv riktning av att delta i testomgångarna, om förstudien lyckats skapa en genomförbar, målgruppsanpassad tjänst inom kultur och hälsa, samt om det finns intresse för fortsatt användning och inköp av tjänsten i Finsams verksamheter.

Motiv till medverkan

Enkät- och intervju svaren visar att motiven till medverkan i förstudien dels består i behovet att hitta nytänkande arbetssätt för att förbättra hälsan och arbetsförmågan hos människor som står långt från arbetsmarknaden, dels i behovet att vidareutveckla kulturområdets tjänster för ökad användning inom olika verksamhetsområden såsom hälsa. Inför förstudien identifierades ett ömsesidigt intresse hos politiker, tjänstemän och kulturarbetare av att bättre tillvarata de positiva hälsoeffekter som tidigare er-

farenheter visat att kultur kan ha (se tidigare beskrivning av Hälsokulturboxen). Det identifierades även ett intresse hos Finsam av att testa nya arbetssätt för att öka hälsan och arbetsförmågan bland sina målgrupper med arbetslösa och sjukskrivna. Att använda kultur i hälsofrämjande syfte var inte nytt när förstudien initierades, bland annat fanns redan terapeutiska behandlingar med bild, musik m.m. ”kultur på recept” med arbetslivsinriktad rehabilitering vid kronisk smärta, psykisk ohälsa och stressrelaterade besvär. Att skapa ett sammanhållet koncept för långsiktig, kontinuerlig verksamhet inom området var däremot nytt i de deltagande aktörernas organisatoriska och geografiska kontexter. Att konceptet riktades till personer både med och utan fastställd diagnos var även det ett nytt grepp.

Projektledning, styrgrupp, arbetsgrupp

Projektledningens upplevelse av förstudiens genomförande är att det till stor del har varit en konstruktiv och tydlig arbetsprocess, där de olika aktörerna aktivt bidragit med sina kunskaper och erfarenheter. De upplever sig ha fått stort gehör för sina förslag på innehåll och upplägg, samt användbar respons från de deltagande aktörerna. Styrgruppens roll beskrivs främst ha omfattat avstämning av förstudiens kontinuerliga planering utifrån gjorda erfarenheter i relation till de uppsatta målen. Styrgruppen har även fått ta del av vissa kunskapshöjande insatser, såsom föreläsningar om innovation, kultur, hälsa m.m. De har även bidragit till att sprida kännedom om förstudien i andra sammanhang. Arbetsgruppen har enligt enkäterna och intervjuerna haft en mer konkret roll än styrgruppen, bland annat genom att medverka i utformningen av workshopserien för kulturarbetare. Här har en viss spänning uppstått mellan projektledning och arbetsgrupp, utifrån att de sistnämnda initialt hade svårt att se sin roll i innovationsprocessen och hur förstudien skulle kunna skapa reell nytta för

² Samtliga enkät- och intervjufrågor återfinns i Bilaga 1, i slutet av rapporten.

målgruppen av arbetslösa och sjukskrivna, samtidigt som projektledningen redan från början hade en rätt tydlig bild av förstudiens arbetsprocess och befintlig insikt i kulturarbetarnas professionella kompetens och potentialen till positiva effekter på arbetslösa/sjukskrivna om denna kompetens nyttjades på rätt sätt. För att hantera detta fick arbetsgruppens deltagare utrymme att delge sina erfarenheter dels av behov och förutsättningar inom gruppen arbetslösa/sjukskrivna, dels av användningen av kultur för hälsofrämjande ändamål (bland annat vikten av att skilja på terapi, pedagogik och kulturaktivitet). Detta användes sedan som avstamp för utformningen av workshopserien för kulturarbetarna.

Workshopserien för kulturarbetare

Workshopserien för kulturarbetare, som i förstudien kallades för en ”kompetensanpassning av kulturarbetare” och som omfattade sju heldagar³, avsåg att ge dem rätt verktyg för att arbeta med kultur och hälsa, inklusive kompetensutveckling om tillgängliga kunskaper och metoder inom kultur och hälsa, om normkritiska förhållningssätt, om målgruppen arbetslösa/sjukskrivna, om Finsam som mottagande myndighet m.m. som avstamp för utformningen av ett workshopkoncept för ökad hälsa genom kultur. I deltagarmaterialet beskrivs workshopserien bygga på pedagogik för vuxnas lärande med en kombination av erfarenhetsutbyten, diskussioner, föreläsningar, praktiska övningar och hemstudier. I praktiken upplevdes workshopserien som en intensiv, engagerande och kreativ process där kulturarbetarna aktivt deltog i kunskapsinhämtning, gemensamma reflektioner, utveckling av workshopkonceptet m.m. I processen ingick att testa varandras workshops, vilket upplevdes som särskilt värdefullt eftersom det gav insikt i hur

³ Ursprungligen var ambitionen att insatsen skulle omfatta tio heldagar, vilket inte var möjligt att uppnå inom förstudiens begränsade tid och budget.

framtida deltagare kan komma att uppleva genomförandet. Betydelsen av förhållningssätt och utformning för att uppnå en reellt positiv effekt hos den deltagande gruppen av arbetslösa/sjukskrivna blev då uppenbar, utifrån insikten att det inte i första hand handlar om att producera eller konsumera kultur utan om att ingå en gemensam, kreativ process för personlig utveckling.

Under workshopserien uppmanades kulturarbetarna att särskilt reflektera över hur de kan anpassa sitt bemötande av människor med olika kognitiva funktionsnedsättningar och använda tidigare forskningsresultat om kreativitet och konst i relation till hälsa och välbefinnande. En av de största utmaningarna för kulturarbetarna upplevdes nämligen vara att utforma det kulturella innehållet och upplägget i workshopkonceptet så att det verkligen skulle vara till nytta för arbetslösa/sjukskrivna. Kulturutövare uppgavs vara vana vid att fokusera mer på konstnärliga resultat än på den konstnärliga process som ansågs vara mest relevant för att stötta deltagarnas utvecklingsprocesser. Finsams coacher – som bidrog med erfarenheter om behov och förutsättningar hos arbetslösa/sjukskrivna – upplevdes vara till stor hjälp i detta, delvis genom att ta bort vissa rädslor och fördomar om den deltagande gruppen av arbetslösa/sjukskrivna. Under den gemensamma utvärderingen på plats uppfattade vissa deltagare att det borde getts mer tid och utrymme till eftertanke om förhållningssätt och utformning i relation till behoven och förutsättningarna hos den deltagande gruppen av arbetslösa/sjukskrivna, samt att mer konstruktiv kritik kunde ha fångats upp genom en mer strukturerad utvärdering, t.ex. med hjälp av anonyma enkäter. Gemensam reflektion upplevdes dock samtidigt som värdefullt, särskilt mellan processledare, kulturarbetare och Finsam-personal under testomgångarna med arbetslösa/sjukskrivna, som beskrivs längre fram i rapporten.

Det utvecklade konceptet – som kallas för ”Krehab” – omfattar en process för hälsofrämjande utveckling bland socialt och ekonomiskt utsatta grupper såsom arbetslösa och sjukskrivna (men potentiellt även för äldre, nyanlända, anställda m.fl. såsom beskrivs längre fram i rapporten). Processen omfattar olika faser, såsom planering/koordinering (som leds av en eller flera processledare), kompetensanpassning av kulturarbetare (som leds av processledarna i kombination med annan expertis) och workshops för grupper med arbetslösa/sjukskrivna (som leds av kulturarbetare med stöd av Finsam-personal). Vid workshoppen får deltagarna aktivt pröva de kulturformer som i tidigare studier visat sig bidra till ökad hälsa, samt ytterligare kulturformer som anses vara viktiga men som hittills inte beforskats i samma utsträckning (t.ex. litteratur). Varje workshop fokuserar på ett specifikt kulturhälsoområde och leds av en kulturarbetare som är specialiserad inom just det området. Kulturarbetarna och Finsam-personalen uppmanar deltagarna att fokusera på själva upplevelsen av varje kulturform, inte på den egna eller andras bedömning av hur väl det utförs, för att öka rörligheten, självkännet, modet m.m. Varje workshop avslutas med en gemensam reflektion kring upplevelsen där deltagare, kulturarbetare och Finsam-personal deltar. En separat reflektion genomförs även av processledare, kulturarbetare och Finsam-personal för att kunna finjustera processen utifrån det som upplevts fungera eller inte.

Test av workshopkoncept

Det utvecklade workshopkonceptet testades under förstudien med två grupper av deltagare från Finsams verksamheter i Ludvika och Falun. Trots den initiala farhågan bland Finsams personal, utifrån deras tidigare erfarenheter och föreställningar, att de arbetslösas/sjukskrivnas begränsade förmågor skulle göra det svårt för dem att dra nytta av det utvecklade workshopkonceptet inom

kultur och hälsa, rapporterar nästan samtliga av dem som besvarat enkät- och intervjufrågorna att insatsen haft en överraskande tydlig positiv effekt på den deltagande gruppen av arbetslösa/sjukskrivna både under och efter deltagandet. Kulturarbetarna uppfattades uppvisa en hög förmåga att verkligen möta deltagarna på deras villkor och engagera dem i aktiviteterna. Trots att deltagarna var ovana vid denna aktivitetsform och att de inte lockats av tidigare kulturinsatser såsom att gå på teater, visade många av dem helt andra sidor av sig själva än de gjort i Finsams tidigare verksamheter. De uppfattades öppna upp, delta i många olika sorters aktiviteter och därigenom vidga den trygghetszon de skapat sig i sin arbetslöshet/sjukskrivning. Kulturformerna uppfattas ha bidragit till att deltagarna uppvisade mer energi och entusiasm än i andra aktiviteter, bland annat eftersom sång, musik, dans m.m. hjälper deltagarna att upptäcka nya saker med sina kroppar. Flera av deltagarna tycks ha ändrat sin attityd till kulturaktiviteter och fått insikt i okända talanger inom olika konstformer efter att ha medverkat i workshoppen. Personlig utveckling verkar ha varit den tydligaste effekten av deltagandet, i form av ökad tro på sig själv, sin egen förmåga och vinsten i att våga. Flera av deltagarna uppgav sig känna sig modigare och säkrare genom att ha vågat testa denna ovana verksamhet – att de har en fastare grund att stå på.

Efter workshopparna har flera av dem gjort ytterligare framsteg – börjat på praktik, deltagit i nya aktiviteter m.m. – och vissa uppger sig även vara inspirerade av att fortsätta utöva några av de konstformer som testats. En av de intervjuade förslår att föreningslivet i skulle kunna involveras mer i den fortsatta conceptualiseringen för att erbjuda deltagarna en fortsatt arena för sitt nyväckta intresse, vilket på samma gång skulle kunna leda till samhällslig förändring eftersom denna grupp för närvarande tar del av fritidsresurser i betydligt lägre utsträckning

än andra grupper i samhället. I förstudien har Fornby folkhögskola involverats genom medverkan i arbetsgruppen och genomförande av workshopserien för kulturarbetare i deras lokaler. Projektledningens avsikt är att vidareutveckla samarbetet med folkhögskolor och andra idéburna aktörer såsom studieförbund i syfte att erbjuda deltagarna vägar till fortsatt kulturellt engagemang. Samtidigt finns det vissa administrativa hinder för sjukskrivna och arbetslösa att engagera sig ideellt, t.ex. delta i studiecirklar eller i politiskt partiarbete, eftersom det kan räknas som utbildning eller yrkesarbete, vilket anses behöva utredas vidare för att klarlägga möjligheterna till eget kulturengagemang bland deltagarna.

Samtidigt skiljde sig upplevelserna och effekterna åt mellan olika deltagare. Vissa hoppade av under processens gång, andra deltog endast halvhjärtat. Detta skiljde sig även åt mellan de olika träffarna, beroende på kulturform och upplägg. Eftersom varje kulturarbetare ansvarade för var sin workshop fokuserade varje träff på ett specifikt kulturhälsoområde, vilket medförde att vissa deltagare tappade sugen när en viss kulturform inte upplevdes motsvara deras förutsättningar och behov. Ett förslag som framkommit i enkäter/intervjuer är att istället varva flera kulturformer vid samma träff. Samtidigt har vissa deltagare efterfrågat möjligheten att kunna fördjupa sig i en specifik kulturform. Särskilt de kulturformer där deltagarna själva får skapa – t.ex. måla, filma, svetsa, utöva trädgårdskonst, samarbeta m.m. – skulle enligt vissa av de tillfrågade kunna vara längre så att deltagarna kan känna att de verkligen hinner skapa något. En sådan förlängning motiveras även av att vissa deltagare har svår ångestproblematik med höga murar och fördomar att överkomma. Det uppges ta tid att bygga förtroende och inge mod och hopp, samt att upprepning kan skapa en sorts trygghet i processen. Avvägningen mellan bredd och djup ska enligt projektledningen testas yt-

terligare i framtida insatser och kan även anpassas till behoven och förutsättningarna i varje specifik kontext.

Grupperna i Ludvika och Falun skilde sig åt vad gäller deltagarnas ålder, specifika problematik, och sättet de sattes samman på. I Falun deltog en grupp med rätt unga deltagare som redan träffades regelbundet på en bestämd veckodag, medan det i Ludvika skapades en helt ny grupp specifikt för detta ändamål där ålderskillnaden var mer varierad. Eftersom den sistnämnda gruppen inte hade förutbestämda aktivitetsdatum genomfördes träffarna med mer ojämna mellanrum än i Falun, vilket försvårade deltagandet för vissa och skapade ett extra arbetsmoment för Finsams personal att hitta passande datum för alla. Å andra sidan kunde gruppen i Ludvika medvetet sättas samman av de personer som Finsams personal bedömde skulle ha störst behållning av processen beroende på var de befann sig i sin utvecklingsprocess, vilket inte var möjligt i Falun som utgick från en redan befintlig grupp.

Utvecklad tjänst inom kultur och hälsa

På frågan om förstudien lyckats skapa en genomförbar, målgruppsanpassad tjänst inom kultur och hälsa svarar de flesta tillfrågade tydligt ja. Denna bedömning baserar sig dels på upplevelsen att de genomförda testerna av workshopskonceptet fungerat så pass bra för den deltagande gruppen av arbetslösa/sjukskrivna, dels på uppfattningen att förstudiens insatser utgjort ett värdefullt komplement till Finsams ordinarie verksamheter, mycket tack vare de professionella kulturarbetarnas medverkan. Samtidigt anses tjänsten inte vara helt färdigutvecklad, utan kan i detta läge snarare ses som en prototyp att vidareutveckla genom ytterligare conceptualisering, paketering och kommersialisering, precis såsom var avsett efter genomförandet av förstudien. Den fortsatta utvecklingsprocessen uppges be-

höva bestå av flera olika pusselbitar, såsom framtagandet av nedtecknade beskrivningar av processledarnas roll och arbetssätt samt teamsamarbetet mellan processledare, kulturarbetare och Finsam-personal, utformning av utbildning för framtida processledare, fortsatt utbildning för kulturarbetare och en mer strukturerad uppföljning både med Finsams personal och den deltagande gruppen av arbetslösa/sjukskrivna. Eftersom flera av de kulturarbetare som deltog i förstudien redan hade lång erfarenhet av att arbeta med människor och grupper inom sina respektive kulturområden upplevdes det komprimerade upplägget av workshopserien fungera relativt bra. Om kulturarbetare med mindre erfarenhet ska involveras framöver kan workshopserien däremot behöva förlängas för att uppnå tillräcklig insikt i behov och förutsättningar bland arbetslösa/sjukskrivna, samt kopplingen mellan kultur och hälsa, vilket harmoniserar med den ursprungliga ambitionen i förstudien att genomföra en mer omfattande workshopserie. Det anses finnas stor potential att anpassa tjänsten även till andra kontexter, t.ex. för användning av folkhälsostrategier, företagshälsan och vårdcentraler, samt för rehabilitering av utbrända, för integration av nyanlända och för ökad hälsa på arbetsplatser, äldreboenden, m.m. Tjänsten anses även ha potential att exporteras till andra länder såsom Norge, Finland och Estland.

Fortsatt användning av tjänsten

På frågan om Finsam kan tänka sig att fortsätta använda den utvecklade tjänsten inom kultur och hälsa bedömer de flesta tillfrågade att det är ett eftersträvansvärt och realistiskt scenario, både utifrån Finsams huvuduppdrag att testa nytänkande arbetssätt och den höga potentialen att stötta fler Finsam-deltagares utvecklingsprocess utifrån testomgångarnas positiva resultat. En administrativ svårighet är att Finsam inte i sig kan fatta beslut om inköp av sådana tjänster, eftersom det är Finsams parter –

Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, regioner och kommuner – som beslutar om finansiering av Finsams specifika insatser. Däremot kan de positiva erfarenheterna från Finsam i Falun och Ludvika användas som en kvalitetssäkring inför en sådan inköpsprocess. Det är heller inte självklart vem som ska vara säljare av tjänsten. Små, enskilda kulturarbetare har ofta svårt att vinna de upphandlingar som krävs för att offentliga myndigheter ska kunna köpa in externa tjänster. Kulturarbetarna måste i så fall samverka antingen via en egen organisation eller via någon befintlig organisation, såsom Skådebanan som varit samarbetspart i förstudien. Ett uppföljande projekt skulle enligt projektledningen behövas för att utvärdera vem som ska vara köpare respektive säljare av konceptet. Det finns även efterfrågan på att köpa in enskilda pusselbitar av konceptet, så att olika kulturformer kan kombineras utifrån deltagarnas specifika behov. Detta betraktas inte som eftersträvansvärt av projektledningen i ett första steg eftersom en central aspekt i konceptet är att deltagarna testar olika kulturformer för att upptäcka oväntade intressen och förmågor. I ett senare skede kan dock en uppdelning i separata tjänster bli aktuellt, när konceptet testats och utvärderats i större skala. Oavsett hur tjänsten paketeras vid kommersialiseringen anses det krävas en gedigen förankring hos myndigheternas beslutsfattare för att få till långsiktiga beslut, som säkrar den långsiktiga hållbarheten i den utvecklade tjänsten inom kultur och hälsa.

Analys inför fortsatt konceptualisering, paketering och kommersialisering

I detta avsnitt analyseras det insamlade materialet dels utifrån förstudiens mål, dels utifrån tidigare forskning om tjänstebaserade och socialt orienterade innovationsprocesser. Ambitionen är att analysen ska bidra med värdefulla insikter inför den fortsatta konceptualiseringen, paketeringen och kommersialiseringen av förstudiens tjänste-

innovation inom kultur och hälsa. Förhoppningen är även att den ska bidra till fortsatt kunskapsutveckling om hur innovativa lösningar på samhällsutmaningar kan främjas, utvecklas, implementeras och spridas.

Förstudiens mål och effekter

Det övergripande målet i förstudien har varit att få svar på om idén att kunna skapa en målgruppsanpassad tjänst inom kultur och hälsa fungerar i praktiken. För att få svar på detta har projekt målet varit att skapa en innovativ tjänst inom kultur och hälsa som testats i skarpt läge och utvärderats. Uppföljningens enkäter, intervjuer och dokumentstudier visar att förstudien verkligen lyckats utveckla, testa och utvärdera en tjänsteinnovation inom kultur och hälsa, vilket innebär att projektet nått sina mål. Denna bedömning motiveras dels av den gemensamma processen att utveckla innehåll och upplägg för workshopserien för kulturarbetarna och testomgångarna med arbetslösa/sjukskrivna, dels av de genomförda testernas framgång hos deltagarna, dels av att tjänsten uppfattas som ett värdefullt komplement till Finsams ordinarie verksamheter. Vissa moment hade enligt de tillfrågade aktörerna kunnat utformas på ett bättre sätt, bland annat vad gäller antalet kulturformer som omfattades och längden på dessa, upplägget av den kontinuerliga gemensamma utvärderingen av utvecklingsprocessen, samt en mer strukturerad uppföljning både med Finsams personal och den deltagande gruppen av arbetslösa/sjukskrivna. Dessa uppfattningar är en viktig del i lärandet inför den fortsatta conceptualiseringen, paketeringen och kommersialiseringen av den utvecklade och testade tjänsteinnovationen. En annan viktig insikt är de administrativa och politiska utmaningar som kvarstår vad gäller fortsatt inköp av tjänsten – eller delar av tjänsten – till Finsams verksamheter.

Vad gäller de långsiktiga effekter som eftersträvats i förstudien indikerar uppföljningens resultat att tillämpningen av den

utvecklade tjänsten kan bidra till att öka folkhälsan, innanförskapet och sysselsättningen genom att skapa ett större handlingsutrymme för den deltagande gruppen av arbetslösa/sjukskrivna. Detta är dock svårt att avgöra innan tjänsten implementerats i större skala och en mer omfattande utvärdering av individuella, organisatoriska och samhälleliga effekter kunnat utföras. Uppföljningens resultat indikerar även att det finns en potential att vidareutveckla innovationsmodellen och tjänsten till andra användningsområden och geografiska kontexter, både i Sverige och internationellt. Även detta behöver dock prövas i praktiken innan detta kan fastställas definitivt. Vad gäller den eftersträvade effekten av ökad tillväxt och ett långsiktigt hållbart företagande för kultursektorn genom marknadsutvidgning är uppföljningens resultat mer oklara. Många av de deltagande kulturarbetarna uppges ha arbetat på liknande sätt redan tidigare inom sina respektive kulturområden, men det har inte skett som en del i ett sammanhållet koncept tillsammans med andra kulturarbetare och berörda aktörer, vilket därigenom kan ses som förstudiens bidrag till marknadsutvidgning. Inför den fortsatta conceptualiseringen, paketeringen och kommersialiseringen av den utvecklade tjänsten skulle strategin för kultursektorns marknadsutvidgning kunna vidareutvecklas, med insatser både för att hitta former för gemensam paketering och kommersialisering med de kulturarbetare som involverats i förstudien, för att mobilisera ytterligare kulturarbetare med mindre erfarenhet av att tillgängliggöra sin kompetens för otraditionella verksamhetsområden och målgrupper, och för att initiera samarbeten och tester inom ännu oprövade verksamhetsområden och aktörskonstellationer.

Tjänstebaserad och social innovation

I ljuset av tidigare forskning om tjänstebaserade och socialt orienterade innovationsprocesser kan förstudiens utveckling och

test av en tjänst och en modell för innovation inom kultur och hälsa ses som en avspiegling av den senaste tidens omsvängning i forskningen, politiken och praktiken kring innovation, med ökat fokus på hur aktuella samhällsutmaningar kan lösas på nytänkande sätt. Den utvecklade tjänsten inom kultur och hälsa adresserar en kombination av utmaningar såsom arbetslöshet, sjukskrivning och demografiska förändringar. Precis såsom förespråkas i den nya innovationssynen omfattar den utvecklade lösningen innovation i olika former (både tjänsteinnovation och social innovation), inom en rad olika verksamhetsområden (kultur, hälsa, välfärd m.m.) och med involvering av en mångfald av aktörer (från bl.a. offentlig, privat, ideell sektor).

I ljuset av tidigare forskning om tjänstebaserad innovation omfattar förstudien och den fortsatta processen för konceptualisering, paketering och kommersialisering såväl ett nytt tjänstekoncept som nya tjänsteprocesser, affärsmodeller och distributionskanaler. Ett nytt tjänstekoncept kan urskiljas i själva kombinationen av kultur och hälsa för att förbättra tillvaron för arbetslösa/sjukskrivna. Nya tjänsteprocesser kan urskiljas både i den gemensamma utvecklingen av tjänsten inom kultur och hälsa, och i den interaktiva implementeringen av denna där såväl kulturarbetare som myndighetsföreträdare, Finsam-personal och arbetslösa/sjukskrivna aktivt involveras. Nya affärsmodeller kan urskiljas i sökandet efter lämpliga former för fortsatt paketering och kommersialisering av såväl tjänsten i sig som innovationsmodellen som användes för att utveckla den. Nya distributionskanaler kan urskiljas både i det redan etablerade samarbetet med Finsam och i sökandet efter nya samverkanskonstellationer för expansion av tjänsten och modellen till ytterligare verksamhetsområden och geografiska områden. Uppföljningen visar även att förstudiens process och resultat till viss del avspeglar den "tjänstelogik" som i tidigare forskning

visat sig vara typiskt för tjänsteinnovationer, där användarens upplevelse av det värde som tjänsten skapar står i centrum. Genom att involvera Finsam-personal i processens alla faser har den mottagande organisationens behov och nytta kontinuerligt bidragit till utvecklingen av tjänsten. De människor vars hälsa och arbetsförmåga ska förbättras av tjänsten har däremot främst involverats i processens sista fas med testomgångar av det utvecklade konceptet, vilket skulle kunna utökas i den fortsatta utvecklingen och implementeringen för att öka denna grups upplevda värde av tjänsten.

Genom att involvera många olika berörda aktörer – arbetslösa/sjukskrivna, kulturarbetare, myndigheter, ideella föreningar m.fl. – har tjänsten inom kultur och hälsa kunnat utformas utifrån faktiskt upplevda behov. Flera av dessa aktörer kan bedömas ha nytta av såväl ekonomiska som sociala värden som skapas av genom tjänstens implementering. De sociala värden som eftersträvs i förstudien omfattar bland annat ökad folkhälsa, innanförskap och sysselsättning, medan de ekonomiska värdena omfattar bland annat ökad tillväxt och marknadsutvidgning för kultursektorn. Forskningen om tjänsteinnovation ringar även in tjänsters momentana, platsberoende och interaktiva karaktär med interaktivitet mellan producent och användare i hela kedjan från design, utveckling, leverans till användning/konsumtion. I förstudien verkar denna interaktiva kedja vara väl genomtänkt och designad utifrån de berörda aktörernas behov, samtidigt som det finns potential till ytterligare förfining av interaktiviteten i den fortsatta konceptualiseringen, paketeringen och kommersialiseringen. Denna potential omfattar bland annat ökad involvering av den deltagande gruppen av arbetslösa/sjukskrivna redan i de första stegens utformning av såväl workshopserien för kulturarbetare som test/implementerings-omgångarna, för att öka tjänstens möjlighet att fylla deras reella behov. Det omfattar även utformning

och genomförande av en mer strukturerad uppföljning, både med Finsams personal och den deltagande gruppen av arbetslösa/sjukskrivna, vilket skulle kunna bestå i ett begränsat antal standardiserade enkät- eller intervjufrågor som ställs efter varje aktivitet för att kontinuerligt följa utvecklingsprocessen på individuell och organisatorisk nivå. Eftersom en sådan uppföljning kräver en hög svarsfrekvens för att ge användbara resultat, kan besvarandet göras till ett obligatoriskt villkor för att få medverka i processen. Ökat utrymme för gemensam eftertanke om förhållningssätt och utformning under utvecklingsprocessens gång mellan processledare, kulturarbetare och Finsam-personal är ytterligare en potentiell vidareutveckling av interaktionen.

I ljuset av tidigare forskning om socialt orienterade innovationsprocesser kan flera socialt innovativa aspekter urskiljas i förstudiens utveckling och test av en tjänst inom kultur och hälsa. I likhet med det som kallas för "social innovation" utgör den utvecklades tjänsten en nytänkande lösning för att förbättra människors livskvalitet, välmående, relationer och egenmakt genom ökad hälsa och arbetsförmåga. Det socialt innovativa i tjänsten inom kultur och hälsa består bland annat i en nytänkande kombination av adresserade behov, där behovet av innovationsutveckling och marknadsutvidgning inom kulturella och kreativa näringar kombineras med behovet av ökad folkhälsa och sysselsättning. Det socialt innovativa i tjänsten omfattar även nytänkande sätt att samverka över organisations- och sektorsgränser i utvecklingen av en lösning på dessa behov. Arbetslösa/sjukskrivna, kulturarbetare, myndigheter, ideella föreningar m.fl. från offentlig, privat och ideell sektor har engagerats i en gemensam utvecklingsprocess som syftar till att skapa både social och ekonomisk nytta på individuell, organisatorisk och samhällelig nivå. På den individuella nivån har bland annat ökad hälsa och arbetsförmåga eftersträvats. På den

organisatoriska nivån har bland annat en komplettering av Finsams ordinarie verksamheter eftersträvats. På den samhällelige nivån har bland annat ökad folkhälsa och minskad sjukskrivning och arbetslöshet eftersträvats.

Individ, organisation, samhälle

Mot bakgrund av att tidigare forskning visar att långsiktigt hållbar social förändring kräver en parallell ökning av individers förmåga och handlingsutrymme respektive institutionella förändringar av organisatoriska och samhällelige strukturer, finns det potential till vidareutveckling av den sociala hållbarheten i tjänstens effekter. Dels kan tjänstens utformning vidareutvecklas på respektive nivå: den individuella, den organisatoriska och den samhällelige. På individuell nivå kan den deltagande gruppen av arbetslösa/sjukskrivna – såsom tidigare nämnts – involveras redan i de första stegens utformning av såväl workshopserien för kulturarbetare som test/implementerings-omgångarna samt involveras i en mer strukturerad uppföljning, för att öka möjligheterna att deras hälsa och arbetsförmåga förbättras på både kort och lång sikt. På organisatorisk nivå kan Finsams fortsatta användning av tjänsten för att förbättra hälsan och arbetsförmågan bland sina målgrupper av arbetslösa/sjukskrivna säkras genom ett långsiktigt avtal mellan ansvariga myndigheter och tjänstens leverantörer. Långsiktigheten på den organisatoriska nivån omfattar även leverantörens identitet och organisering, i enlighet med tidigare resonemang om lämpligt ägarskap och verksamhetsform. På samhällelig nivå kan möjligheterna till bestående ökningsar av folkhälsan och minskningar av sjukskrivning/arbetslöshet förbättras genom en långsiktig strategi för hur socialt innovativa tjänster ska kunna utvecklas, implementeras och spridas genom anpassade regelverk, verksamhetsformer och finansieringslösningar.

Samtidigt visar tidigare forskning att det krävs ett medvetet designat samspel mellan individuell, organisatorisk och samhällelig nivå för att skapa långsiktigt hållbar social förändring. Sådana synergieffekter förutsätter att insatserna för ökad hälsa och arbetsförmåga på individuell nivå kombineras med ett bestående utbud av dessa insatser på organisatorisk nivå och med långsiktigt gynnsamma regler och resurser för att driva sådana verksamheter på samhällelig nivå. För att ett sådant samspel ska kunna åstadkommas i tjänsten inom kultur och hälsa krävs att behov och effekter löpande följs upp i tjänstens vidareutveckling, implementering och spridning. Detta skulle kunna omfatta en långsiktig, praktisknära studie med tre fokusområden: 1) den deltagande gruppens (arbetslösa/sjukskrivna) upplevelser av att ta del av tjänsten samt de mätbara effekterna på deras hälsa och arbetsförmåga, 2) Finsam-personalens upplevelser av den externa tjänstens funktion i relation till Finsams övriga verksamheter samt mätbara effekter på deras verksamhetsmål, 3) politikernas och tjänstemännens upplevelser av tjänstens förmåga att bidra till ökad hälsa och arbetsförmåga bland befolkningen samt mätbara effekter på folkhälsa, sjukskrivning och arbetslöshet. Resultaten från respektive del kan sedan vägas samman för att avgöra om den sociala förnyelsen på individuell, organisatorisk och samhällelig nivå går i takt, så att individers livskvalitet, välmående, relationer och egenmakt på ett långsiktigt hållbart sätt.

Innovationsmodellen

Ovanstående slutsatser kan bidra både till den fortsatta conceptualiseringen, paketeringen och kommersialiseringen av den utvecklade tjänsten och till den fortsatta utvecklingen av innovationsmodellen inom kultur och hälsa. I detta avsnitt diskuteras hur erfarenheterna från förstudien och befintlig forskning kan bidra till att vidareutveckla just modellen (se Figur 1 tidigare i rapporten). Modellen är, som beskrevs

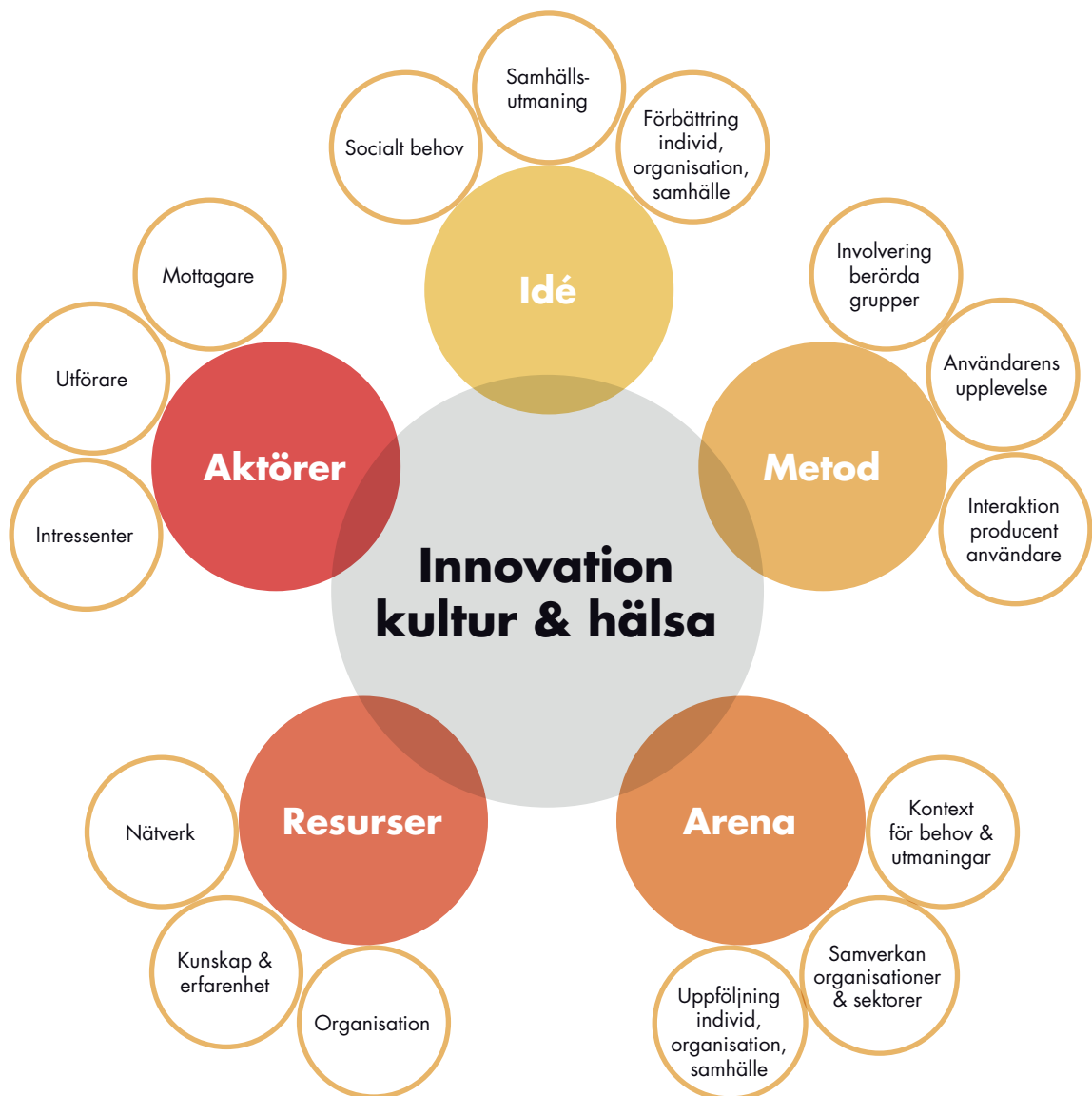
tidigare, avsedd att användas som ett stöd i organiseringen av innovationsprocesser inom kultur och hälsa, genom att synliggöra hur olika pusselbitar behöver kopplas samman för att kunna uppfylla reella behov hos individer, organisationer och samhälle. Dessa pusselbitar består av idé/metod (forskningsbaserad), aktörer (utförare och mottagare), resurser (nätverk, know-how, organisation) och arena (för test). Fokuset på reella behov och sammankopplingen av olika aktörer och aspekter stämmer överens med betoningen av berörda aktörers behov och upplevda värden i tidigare forskning om tjänstebaserade och socialt orienterade innovationsprocesser. Såsom visades i föregående avsnitt är individperspektivet en avgörande pusselbit i samspelet med den organisatoriska och samhällliga nivån för att åstadkomma långsiktigt hållbar social förändring. I modellens nuvarande utformning synliggörs främst Finsam i rutan för mottagare, vilket i ljuset av tidigare forskning och förstudiens erfarenheter skulle kunna utökas till att omfatta även de människor vars livskvalitet, välmående, relationer och egenmakt ska förbättras av innovationen.

Kategorin resurser representeras i tre rutor där bland annat nätverk, know-how, organisation omfattas, vilket reflekterar de resurser som i tidigare forskning visat sig vara relevanta för tjänstebaserade och socialt orienterade innovationsprocesser. Rutan med know-how skulle kunna specificeras som kunskap och erfarenheter, så att både vetenskapliga och praktiska lärdomar tydligt inkluderas i enlighet med förstudiens erfarenheter. Rutan med idé/metod skulle kunna förtydligas så att innehållet lättare framgår för både insatta och insatta betraktare. Användningen av modellen som ett stöd i organiseringen av innovationsprocesser inom kultur och hälsa på ett sätt som skapar långsiktigt hållbar social förändring, skulle underlättas av ett förtydligande av rutornas innehåll och inbördes balans. Exempelvis skulle modellen kunna göras mer

överskådlig genom att reducera antalet rutor till en per kategori (idé/metod, aktörer, resurser, arena), där rutorna med utförare och mottagare slås samman till en enda ruta med rubriken aktörer, rutorna med nätverk, know-how, organisation slås samman till en enda ruta med rubriken resurser etc. En sådan omformning skulle kunna hämta inspiration från de centrala pusselbitar på individuell, organisatorisk och samhällelig

nivå som urskilts i ovanstående analys av erfarenheterna från förstudien. Den vidareutvecklade innovationsmodellen skulle därigenom kunna utgöra ett viktigt bidrag till den fortsatta kunskapsutvecklingen om hur innovativa lösningar på samhällsutmaningar kan främjas, utvecklas, implementeras och spridas. Ett förslag till vidareutvecklad modell för innovation inom kultur och hälsa presenteras i Figur 2.

Figur 2 Förslag till vidareutvecklad modell för innovation inom kultur och hälsa

Förutsättningar för konceptualisering, paketering och kommersialisering

I slutsatserna i föregående avsnitt går det att urskilja ett antal förutsättningar för att konceptualisera, paketera och kommersialisera den tjänst inom kultur och hälsa som utvecklats och testats i förstudien. Dessa förutsättningar omfattar bland annat synkroniserade insatser på individuell, organisatorisk och samhällslevellelig nivå, inklusive: 1) vidareutveckling av tjänsten och modellen utifrån förstudiens erfarenheter, 2) organisatoriska lösningar för kommersialisering av tjänsten, 3) administrativa och politiska lösningar för långsiktigt inköp av tjänsten, 4) ökad involvering av de människor vars hälsa och arbetsförmåga ska förbättras av tjänsten i hela processen, 5) strukturerad uppföljning med Finsams personal och den deltagande gruppen av arbetslösa/sjukskrivna, 6) översyn av kulturformernas representation och omfattning, 7) utökning av medverkande kulturarbetare, 8) involvering av

fler idéburna aktörer för tillvaratagande av deltagarnas väckta kulturintresse. En annan förutsättning som identifierats är en ökning av ledares, chefers och innovationsfrämjares teoretiska och praktiska förmåga att leda, organisera, stötta och inspirera nytänkande lösningar på aktuella samhällsutmaningar. Detta kan åstadkommas genom kontinuerlig kompetensutveckling om tjänsteinnovation, social innovation, användardriven innovation och medarbetardriven innovation. I detta bör den offentliga och ideella sektorns långa erfarenhet av att utveckla nytänkande lösningar på samhällsutmaningar och sociala behov – särskilt inom kultur och hälsa – tillvaratas. På dessa sätt skulle den fortsatta konceptualiseringen, paketeringen och kommersialiseringen av den utvecklade innovationsmodellen och tjänsteinnovationen inom kultur och hälsa i ökad grad kunna bidra till långsiktigt hållbar social och ekonomisk förbättring på individuell, organisatorisk och samhällslevellelig nivå.

Litteratur

Benner, M. red. (2005). *Innovationer – dynamik och förnyelse i ekonomi och samhällsliv*. Lund: Studentlitteratur.

Cajaiba-Santana, G. (2013). Social innovation: Moving the field forward. A conceptual framework. *Technological Forecasting & Social Change*. 82: 42-51.

Dawson, P. & Daniel, L. (2010). Understanding social innovation: a provisional framework. *International Journal of Technology Management*. 51(1): 9–21.

Fagerberg, J., Mowery, D. C. & Nelson, R.R. red. (2005). *The Oxford Handbook of Innovation*. Oxford: Oxford University Press.

Ionescu, C. (2015). About the conceptualization of social innovation. *Theoretical & Applied Economics*. 22(3): 53–62.

Kristensson, P. red. (2014). *Tjänsteinnovation*. Lund: Studentlitteratur.

Lindberg, M. (2012). A striking pattern – Co-construction of innovation, men and masculinity in Sweden's innovation policy. I Andersson, S. m.fl. (red.). *Promoting Innovation – Policies, Practices and Procedures*. Stockholm: VINNOVA.

Lindberg, M. (2014). From exclusion to inclusion in public innovation support? Innovative practices in bottom-up networks. *Scandinavian Journal of Public Administration*. 18(4): 91-107.

Lindberg, M., Forsberg, L. & Karlberg, H. (2015). Gendered social innovation – a theoretical lens for analysing structural transformation in organisations and society. *International Journal of Social Entrepreneurship and Innovation*. 3(6): 472-483.

Lindberg, M. & Johansson, A. (kommande). Gender-sensitive Business Counselling – Changing Gendered Patterns and Understandings of Entrepreneurship. I P. Wynarczyk & M. Ranga (red.). *Global insights into the commercialisation of innovation and new technology through a gendered lens*. Palgrave.

Moulaert, F., MacCallum, D., Mehmood, A. & Hamdouch, A. red. (2013). *The international handbook on social innovation: collective action, social learning and transdisciplinary research*. Cheltenham: Edward Elgar.

Nicholls, A., Simon, J. & Gabriel, M. red. (2015). *New Frontiers in Social Innovation Research*. New York: Palgrave Macmillan.

Tanimoto, K. (2012). The emergent process of social innovation: multi-stakeholders perspective. *International Journal of Innovation and Regional Development*. 4(3/4): 267-280.

Bilaga 1

Enkätfrågor till kulturarbetare

Vilka var dina skäl till att medverka i förstudien om ökad hälsa genom kulturella och kreativa näringar?

Hur upplevde du workshop-serien för kulturarbetare?

Hur upplevde du testomgångarna med Finsams deltagare?

Upplever du att kompetensutvecklingsinsatserna har varit rätt till utformning och innehåll för att ge dig som kulturarbetare rätt kompetens för målgruppen?

Hur kommer du att använda dina erhållna kunskaper och verktyg fortsättningsvis?

Övriga synpunkter

Enkätfrågor till styrgrupp och arbetsgrupp

Vilka var dina/era skäl till att medverka i förstudien om ökad hälsa genom kulturella och kreativa näringar?

På vilket sätt deltog du/ni i förstudien?

Hur upplevde du de aktiviteter du medverkade i?

Hur upplevde du processen i sin helhet?

Bedömer du att förstudien lyckats skapa en genomförbar, målgruppsanpassad KKN-tjänst för hälsa?

Övriga synpunkter

Intervjufrågor till projektledning

Vad var dina skäl till att initiera/driva förstudien om ökad hälsa genom kulturella och kreativa näringar?

Vilken var din roll i förstudien?

Hur upplevde du workshop-serien för kulturarbetare?

Hur upplevde du testomgångarna med Finsams deltagare?

Hur upplevde du mötena med styrgruppen och arbetsgruppen?

Hur upplevde du processen i sin helhet?

Upplever du att kompetensutvecklingsinsatserna har varit rätt till utformning och innehåll för att ge dig som kulturarbetare rätt kompetens för målgruppen?

Bedömer du att förstudien lyckats skapa en genomförbar, målgruppsanpassad KKN-tjänst för hälsa?

Intervjufrågor till Finsams personal

Vad var dina/era skäl till att medverka i förstudien om ökad hälsa genom kulturella och kreativa näringar?

Hur upplevde du mötena med styrgruppen och arbetsgruppen?

Hur upplevde du testomgångarna med Finsams deltagare?

Hur upplevde du processen i sin helhet?

Bedömer du att förstudien lyckats skapa en genomförbar, målgruppsanpassad KKN-tjänst för hälsa?

Har deltagandet i testomgångarna bidragit till att deltagarna i Finsam utvecklats i linje med eller bättre än förväntat i förhållande till sin individuella plan?

Bedömer du att den tjänst som utvecklats och testats i förstudien är något som Finsam kan tänka sig att använda sig av och köpa vid fler tillfällen?

Övriga synpunkter

Uppföljning av förstudie om
**tjänsteinnovation inom kulturella
och kreativa näringar för ökad hälsa**